

Отже, міжнародні організації відіграють невід’ємну роль у формуванні продовольчої безпеки на територіях відновлення. Їхні програми та проекти спрямовані на підтримку місцевого сільського господарства, економічний розвиток, розвиток ринків та торгівлю, що сприяє стабілізації ситуації та поліпшенню якості життя мешканців постраждалих територій. Їхні зусилля важливі для забезпечення продовольчої безпеки та стійкого розвитку у найбільш вразливих регіонах світу.

Список використаних джерел:

1. Війна Росії проти України: вплив на глобальну продовольчу безпеку та відповідь ЄС. URL: https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/260468/0178_EPRS-Briefing-733667-Russia-war-impact-global-food-security.pdf
2. Повоєнна відбудова: дослідження досвіду та поточного стану. URL: <https://kpmg.com/ua/uk/home/insights/2022/12/post-war-reconstruction-of-economy-case-studies.html>
3. Інклюзивний розвиток, відновлення та розбудова миру. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/inclusive-development-recovery-and-peacebuilding>

Abstract. International organizations play an important role in the formation of food security in territories in need of recovery. This is especially relevant in the context of Russia's war against Ukraine, which has a major impact on global food security. In recovery areas, where there may be major challenges in ensuring food security due to loss of access to resources, destroyed infrastructure and other factors, international organizations can play a key role in the recovery and development of agriculture, the provision of emergency humanitarian assistance, the creation of mechanisms for early warning and response to crisis, as well as in strengthening the resilience and resilience of local communities. Therefore, it is important that international organizations continue to cooperate and implement strategies aimed at ensuring food security in recovery areas, especially in conflict and crisis situations.

Key words: international organizations, food security, recovery areas, war, agriculture.

УДК 631.15

DOI 10.31521/978-617-7149-78-0-64

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

Лупенко Ю.О., д-р екон. наук, професор, академік НААН
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
e-mail: lupenko@meta.ua

Анотація. Розглянуто сукупність викликів, які на сьогодні визначають розвиток аграрного сектора української економіки. Визначені ключові виклики в контексті глобального та євроінтеграційного розвитку, зокрема досягнення Цілей сталого розвитку тисячоліття, адаптації до кліматичних змін, вимог Спільної аграрної політики, Європейського зеленого курсу та ін. Акцентовано увагу на руйнівному впливові війни на розвиток аграрного сектору, наведено окремі показники такого впливу, в тому числі на фінансово-економічні

результати. Окреслено проблеми розвитку внутрішнього аграрного ля воєнного відновлення економіки, наголошено на активізації ролі вітчизняної аграрної науки в сучасних умовах.

Ключові слова: аграрний сектор, сучасні виклики, сталий розвиток, зелений курс, євроінтеграція, ринок землі, доходність виробництва, втрати від війни, державна підтримка

Розвиток аграрного сектора економіки нашої держави постійно відбувається під впливом численних факторів, коло яких останнім часом значно розширилося. До традиційних політичних, соціально-економічних та природно-кліматичних умов додалися нові ризики воєнного стану, глобальних геополітичних змін, внутрішніх системних трансформацій. Своєчасна, правильна та глибока оцінка можливих ризиків має стати надійною базою для визначення оптимальних варіантів нівелювання їх негативного впливу, мінімізація невідворотних втрат, змісту та форми упереджуючих рішень тощо. В нинішніх умовах зростає роль постійного моніторингу ситуації та оперативність реагування на виклики сьогодення, які, в силу обставин, що склалися, потребують нестандартних, але обґрунтованих рішень та механізмів, пошук яких вимагає не лише глибоких знань, а й фахових дискусій, зокрема на наукових і науково-практичних зібраннях.

24 лютого 2022 р. український аграрний сектор, як і вся країна, розпочав новий, давно забутий воєнний етап свого розвитку. Природно, що з його настанням докорінно змінилися умови і масштаби сільськогосподарської та пов'язаної з нею діяльності, загострилися старі та з'явилися нові проблеми на шляху здавалось вже невідворотного, впевнено зростаючого розвитку ключової сфери вітчизняної економіки.

Найгостріші з них пов'язані з втратами від військових дій. Зокрема, за різними оцінками загальні збитки та втрати аграрного сектора досягають 80 млрд. дол. США, з яких 10,3 млрд. складає вартість знищених активів галузі. Понад 5,0 млн. га орних земель в Україні не використовуються через російську війну.

Посівні площі сільськогосподарських культур зменшилися на 6,1 млн.га (на 21 % проти 2021 р.). Знищено 18,2 тис. тракторів, а ще 6,8 тис. пошкоджено. Зруйновано зерносховищ місткістю 8,2 млн. тонн, Втрачено 238 тис. поголів'я ВРХ, 544 тис. голів свиней, майже 13 млн. голів птиці. Внаслідок руйнування Каховської ГЕС без води залишилося понад 1100 км меліоративних каналів. Негативного впливу зазнали понад 3 млн. га сільськогосподарських земель. Пошкоджено майже 60 тис.кв.км чорноземів, понад 200 тис га деградованих внаслідок бойових дій ґрунтів в Донецькій області, більше 160 тис га - в Харківській, біля 120 тис га в Луганській областях. На Херсонщині заміновано понад 208 тис га, у Харківській області - майже 160 тис га, а в Миколаївській - понад 85 тис га. Внаслідок обмеження доступу до зовнішніх ринків відбулося суттєве зниження внутрішніх цін на сільськогосподарську продукцію – зокрема у 2023 р. на пшеницю на 12,4 %, кукурудзу на зерно – на 10,2 %.

Другий блок викликів пов'язаний із міжнародними зобов'язаннями та прагненнями України на світовому ринку. В першу чергу слід назвати Цілі Сталого Розвитку, затверджені Самітом ООН зі сталого розвитку та прийняття Порядку денного розвитку після 2015 року, який відбувся у вересні 2015 р. у Нью-Йорку. Серед 17 затверджених цілей, більшість яких стосується і сільського господарства, є і особлива ціль 2 «Подолання голоду, розвиток сільського господарства», за якою для України передбачено 4 завдання з терміном виконання до 2030 р. Зокрема це завдання щодо забезпечення доступності збалансованого харчування на рівні науково обґрунтованих норм для всіх верств населення, підвищення вдвічі продуктивності сільського господарства, насамперед за рахунок використання інноваційних технологій, створення стійких систем виробництва продуктів харчування, що сприяють збереженню екосистем і поступово покращують якість земель та ґрунтів, насамперед за рахунок використання інноваційних технологій та зниження волатильності цін на продукти харчування.

Спеціальні завдання для аграрного сектора передбачені у ЦСР 12 і 15 (зменшити втрати продовольства у виробничо-збутових ланцюгах, відновити деградовані землі та ґрунти з використанням інноваційних технологій), а також у більшості інших цілей як складової економіки (підвищення ефективності водокористування, енергоефективності економіки, ефективності виробництва на засадах сталого розвитку, проводити політику оплати праці на засадах рівності та справедливості, знизити ресурсоемність економіки, забезпечити стале використання хімічних речовин, обмежити викиди парникових газів в економіці та ін.)

У цьому блоці викликів особливої актуальності набуває перспектива членства України в Європейському Союзі, яка вимагає не лише дотримання певних умов для аграрного сектору, а й виконання досить чутливих для аграрного сектору зобов'язань, наприклад щодо Зеленого курсу.

Зокрема, серед головних цілей Європейського зеленого курсу не тільки скорочення викидів парникових газів у 2030 році до 50-55 % порівнянні з рівнем 1990 року, а й зниження використання пестицидів, добрив та антибіотиків у сільському господарстві на 25 %, збільшення частки земель під органічним виробництвом не менше ніж до 25 %, введення заборони на імпорту харчової продукції з ринків держав, які не дотримуються законодавства ЄС з охорони довкілля та ін. Досягнення таких цілей може суттєво вплинути на обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, а також знизити можливості експорту вітчизняної продукції.

Третій блок вимагає оперативного реагування на зміни умов виробництва аграрного сектору. Насамперед це стосується перспектив глобального потепління, в умовах якого можна очікувати перегляд структури виробництва та експорту, перехід на новітні технології, вирощування нових для України рослин та тварин тощо.

Внутрішні зміни умов виробництва сьогодні пов'язані з негативними очікуваннями запровадження з 1 січня 2024 р. фактично вільного обігу сільськогосподарських земель. Ці очікування стосуються концентрації

сільськогосподарських володінь, а з ним і сільськогосподарського виробництва в руках відносно невеликої (порядку 2-3 тис юридичних осіб), звуження більш стійкого сектора середнього і малого агробізнесу, а в кінцевому рахунку – можливе згортання сільського укладу життя з усіма економічними, демографічними, соціальними і екологічними наслідками.

Також внаслідок ускладнення аграрного експорту відбувається часткове переформатування структури сільськогосподарського виробництва, навіть відмова від традиційно сильних позицій по пшениці та кукурудзі. Те, що це відбувається на користь висококонкурентних технічних культур (соняшнику, ріпаку, сої), вимагає трансформації сфери переробки та транспортування продукції, пошуку нових високоємних ринків, освоєння інноваційних технологій, спроможних зберегти родючість вітчизняних ґрунтів тощо.

Під впливом війни та інших, прямо не пов'язаних нею факторів, чітко проявилася тенденція зменшення доходності виробництва сільськогосподарських культур. Середньорічні ціни на продукцію зернових та технічних культур у 2022 р. суттєво знизилась, а у 2023 р. це зниження продовжилося. Зокрема, на зернові на 9,9 %, соняшник – на 15,7 %, ріпак – на 19,8 %. Відповідно зменшилася і рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва у підприємствах з 36,1 % у 2021 р. до 20,4 % у 2022 р. і 16,4 % у 2023 р. (розрахунково). Прибутки сільгоспідприємств зменшились з 135 млрд.грн. у 2021 р. до 62 млрд. у 2022 і 2023 рр. Збитковими стало виробництво жита, сорго, винограду, хмелю, приросту птиці. За нашими розрахунками недоотриманий прибуток в аграрному секторі у 2023 р. склав 50 млрд. грн.

За таких умов зростає потреба у розширенні державної підтримки сільськогосподарських виробників, особливо у галузі тваринництва, в першу чергу малих і середніх. Однак можливості державного бюджету постійно зменшуються, а розрахунок на зовнішнє фінансування не можна вважати стабільним джерелом. Відповідно система підтримки має бути переорієнтована на фінансування найнеобхідніших для аграрного сектору напрямків. Визначення таких напрямів та забезпечення їх фінансування вимагає невідкладного обґрунтування та реалізації.

Розглянутими позиціями перелік викликів для розвитку аграрного сектора економіки, на жаль, не обмежується, тоді як необхідність оперативного реагування на них постійно зростає.

Сучасний етап розвитку аграрного сектора економіки проходить в екстремальних умовах, досвіду ефективного реагування на які світова та вітчизняна практика ще не накопила. Очевидно, що пошуки оптимальних рішень вимагають розширення використання сучасних розробок вітчизняної аграрної науки, в першу чергу у сфері досягнення Цілей сталого розвитку тисячоліття, адаптації до умов та завдань, прийнятих в Європейському Союзі, до якого прагне наша держава, а також щодо використання переваг і нівелювання загроз, пов'язаних із змінами клімату.

Також необхідною є реалізація заходів, пов'язаних із посиленням стійкості аграрного сектора економіки до зовнішніх та внутрішніх викликів, в першу чергу за рахунок диверсифікації структури експорту на користь

продукції з високою доданою вартістю, розвитку логістичної та переробної інфраструктури, забезпечення високої конкурентоспроможності аграрної продукції на зовнішньому та внутрішніх ринках на інноваційній основі та ін.

Список використаних джерел:

1. Розвиток аграрного сектору та сільських територій в умовах воєнного стану й післявоєнного відновлення: наукова доповідь. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2023. 224 с.
2. Розрахунок показників собівартості продукції, її доходності, прибутковості та рентабельності в сільськогосподарських підприємствах України у 2023 році: методика і розрахунки. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2024. 64 с.
3. Цілі сталого розвитку: Україна; Національна доповідь 2017. *Мін-во економ. розвитку і торгівлі України*. Київ, 2017. 174 с.
4. <http://businessua.com/agropromislovist/93334yaka-plosza-ornih-zemel-v-ukraini-pustuecherez-viinu.html>
5. <https://dixigroup.org/analytic/ukrayina-ta-yevropejskyj-zelenyj-kurs-richnyj-monitoryngovyj-zvit-2023/>
6. https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/02/RDNA3_ukr.pdf

Abstract. The set of challenges that currently determine the development of the agricultural sector of the Ukrainian economy was considered. The study identified the key challenges in the context of global and European integration development, particularly the achievement of the Millennium Development Goals, adaptation to climate change, requirements of the Common Agricultural Policy and the European Green Course, etc. Attention was given to the destructive impact of the war on the development of the agricultural sector. The study showed individual indicators of such impact, including those affecting financial and economic results. The study highlighted the problems of internal agrarian and military economic recovery, as well as the activation of the role of domestic agrarian science in modern conditions.

Keywords: agricultural sector, modern challenges, sustainable development, green course, European integration, land market, production profitability, war losses, state support

УДК:330.322.338

DOI 10.31521/978-617-7149-78-0-65

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Минів Р.М., канд. екон. наук, доцент

Батюк Б.Б., канд. екон. наук, доцент

*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

e-mail:muniv@ukr.net

Анотація. Встановлено, що інвестиції та інновації розглядаються як одна система, яка успішно розвивається та функціонує, що включає економічне пожвавлення, стабілізацію сільського господарства й агропромислового комплексу в цілому та сприяє забезпеченню продовольчої безпеки України. Інвестиційно-інноваційна діяльність у сільському господарстві пов'язана з розміщенням фінансових та інших ресурсів у сільськогосподарському